

El contracte del retaule dels sants Joans de Rossell, dels germans Serra

Jacobo VIDAL FRANQUET*

Universitat de Barcelona

El poc prolífic, sobri i gairebé desconegut historiador tortosí F. Duran, localitzà, transcriví i envià a Ch. R. Post, el professor nord-americà que començà a fer d'una forma decidida la història de la pintura medieval espanyola, el contracte d'un retaule per a l'església dels sants Joans de la població de Rossell, pertanyent a la part valenciana del bisbat de Tortosa, que s'encomanà l'any 1425 als mestres Bernat i Jaume Serra¹, malgrat que probablement va ser Jaume qui s'encarregà de tractar amb el mercader Esteve Ferriol, marmessor de Cinamona, esposa de Mateu Sabater, difunts.

Post, en donar la notícia dins un dels apèndixs de la seua monumental obra, agraïa aquesta i altres informacions a l'erudit local. I destacava que aquest contracte era la demostració inequívoca que ambdós pintors eren germans, cosa que fins aquell moment tan sols s'havia suposat. Després, l'existència d'aquests capítols –o d'aquest retaule– l'han recollida Josep Gudiol i Santiago Alcolea en el seu corpus sobre la pintura gòtica catalana, i Sofia Mata en el capítol sobre els pintors tortosins del segon internacional de la col·lecció *L'art gòtic a Catalunya*².

Tanmateix, aquest contracte, potser perquè no va ser publicat per Sánchez Gozalbo, l'autor que va donar les dades bàsiques per al coneixement dels pintors Serra de Tortosa i de Morella³, i potser també perquè Post va recollir-lo

*Aquesta nota s'emmarca dins el projecte de recerca *El tardogòtico en la producción artística de la Corona de Aragón: experiencias autóctonas e intercambios internacionales* (BHA2002-03299), finançat pel Ministerio de Ciencia y Tecnología, i s'ha beneficiat d'una beca de formació de personal docent i investigador de la Generalitat de Catalunya. Voldria agrair a Mn. Josep Alanyà, director de l'Arxiu Històric Diocesà de Tortosa, les facilitats i els consells que sempre he trobat al seu arxiu.

1 Ch. R. POST, *A history of spanish painting* (14 vol), Cambridge (Mass.), 1930-1966, VIII, p. 653.

2 J. GUDIOL i S. ALCOLEA, *La pintura gòtica catalana*, Barcelona, 1986, p. 144; S. MATA, "Bernat i Jaume Serra", dins *L'art gòtic a Catalunya. Pintura, II. El corrent internacional*, Barcelona, 2005, p. 324, 326.

3 Cfr. A. SÁNCHEZ GOZALBO, *Bernat Serra, pintor de Tortosa i de Morella*, Castelló de la Plana, 1935. Cfr. també A. SÁNCHEZ GOZALBO, *Retablos de Morella*, Castelló de la Plana, 1943. Per a més notícies sobre Jaume Serra, que centrà la seua activitat a la ciutat de l'Ebre, cfr. J. EIXARCH, "Un retaule quatrecentista per a la nostra catedral", dins *Nous Col·loquis*, II (1998), pp. 25-33; J. VIDAL, "Quatre pintors de Tarragona a la ciutat de Tortosa.

en un apèndix de la seua obra i no en el capítol dedicat a allò que ell (i altres) anomenava escola del Maestrat, ha passat desapercebut moltes vegades, i el seu text no s'havia publicat fins avui, com tampoc s'havia fet mai referència a tres documents més que tracten sobre aquest negoci dels germans Serra. Aquesta nota, en conseqüència, simplement pretén donar a conèixer, bé transcrits, bé registats, bé simplement citats, quatre documents que es refereixen al retaule dels sants Joans de l'església de Rossell.

Pel que fa a l'obra, cal dir que era senzilla i de dimensions modestes, malgrat que segurament era el retaule major de l'esmentada església dels sants Joans de Rossell, ja que, segons diu el contracte, havia de fer-se *sots invocació de sent Johan batiste e de sent Johan evangeliste*, i havia d'incloure, també, *la stòria de aquells*. El conjunt va ser començat, *segons forma de una mostra de paper, la qual roman en poder dels dits en Bernat e Jacme Serra, escrita en lo dors, de mà del discret en Jacme Cogoma, notari de Sent Matheu*, entre el 26 de febrer i el 3 de març de 1425, moment en què els pintors reben un primer pagament de 30 lliures *de senyal* de mans del mercader de Tortosa Pere n'Arbonès, àlies *Bellmunt*, i havia d'ésser acabat *de la festa de Pasqua primer vinent en un any*, segons diu el document.

Sabem que el retaule va ser completat amb èxit, ja que en la visita pastoral que realitzà Ot de Montcada l'any 1428, en una part recentment descoberta a l'Arxiu Diocesà de Tortosa, s'anota que el retaule de l'església de Rossell, aquell que anomenen major, sots la invocació dels sants Joans, *est novum*⁴.

Malauradament, les característiques descrites en el contracte no concorden amb cap de les obres conservades i conegudes atribuïdes a la mà dels germans Serra de Tortosa o, més en concret, a la de Bernat Serra, ja que és seua l'única pintura que realment coneixem.

Algunes notícies d'arxiu", dins *Anuario de Estudios Medievales*, 33/1 (2003), pp. 463-485. Fa poques dates Antoni José i Pitarch ha afegit novetats al catàleg d'aquests mestres: cfr. *La memòria daurada. Obradors de Morella s. XIII-XVI* (catàleg de l'exposició), Morella, 2003, *passim*. Les darreres visions sobre l'obra dels Serra de Tortosa a L. TAMBORERO CAPILLA i M. MIQUEL JUAN, "Retablo de San Miguel Arcángel", dins *Paisatges Sagrats. La llum de les imatges. Sant Mateu 2005* (catàleg de l'exposició), València, 2005, pp. 306-309 i S. MATA, "Bernat i Jaume Serra...", p. 324-327.

⁴ Arxiu Històric Diocesà de Tortosa. Visita Pastoral d'Ot de Montcada. 1428. s/f.

DOCUMENTS

1

1425, febrer, 23. Tortosa

Contracte d'un retaule sots les advocacions de sant Joan baptista i sant Joan evangelista, pactat entre Esteve Ferriol, marmessor de Cinamona, esposa de Mateu Sabater, difunts, i els pintors de Tortosa Bernat i Jaume Serra, germans, per a l'església de Rossell.

Arxiu Capitular de Tortosa (ACTo). Pere de Camps, 35. Document solt.

Cit. Ch. R. Post, *A history...*, VIII, p. 653.

Cit. J. GUDIOL i S. ALCOLEA, *La pintura gòtica...*, p. 144.

Die veneris XXIII ffebroarii anno a nativitate Domini MCCCCXXV.

In Christi nomine⁵, noverint universi quod nos, Estephanus Ferriol⁶, vicinus⁷ loci de Rossell, manumissor et executor testamenti seu ultima voluntatis domine Cinamone, uxor Matheu Çabater, quondam, filieque Nicholai Panes, prout de ipsa manumissoria plane liquet per testamentum eiusdem quod fecit et ordinavit in pose discreti Jacobi Cogoma, notarius ville Sancti Mathei, secundum die septembris anno a nativitate Domini MCCCCXXIII, parte ex una; Bernardus Serra et Jacobus Serra, fratres, pictores cives Dertuse, confitemur et recognoscimus una pars nostrum alteri et nobis ad invicem quod inter nos fuerunt inhita et concordata capitula sequente:

Primerament⁸, los dits en Bernat Serra e Jaume Serra, prometen de fer un retaule, sots invocació de sent Johan batiste e de sent Johan evangeliste, e la⁹ stòria de aquells, de XII palms de ample e XV de alt, e en lo banch la Passió, a llurs pròpies messions e despeses, possat e mes a punt dins la sglésia de Rossel, lo qual prometten dar, bo e acabat, axí com se pertany, daurat de fin or e atzur¹⁰, de la festa de Pasqua primer vinent en un any, segons forma de una mostra de paper, la qual roman en poder dels dits en Bernat e Jacme Serra, escrita en lo dors, de mà del discret en Jacme Cogoma, notari de Sent Matheu.

Item, que lo dit¹¹ Esteve Ferriol, en lo dit nom¹², promet donar e pagar als dits en Bernat e Jacme Serra, per preu del dit retaule¹³, LVII lliures, X sous¹⁴; ço és a saber,

5 *Segueix con, ratllat.*

6 *Segueix vcn, ratllat.*

7 *Segueix v, ratllat.*

8 *Segueix lo dit en Jacme Serra, pintor, de fer e perfe, ratllat.*

9 *Segueix invocació, ratllat.*

10 daurat de fin or e atzur, *interlineat*.

11 lo dit, *interlineat*. Abans en, *ratllat*.

12 en lo dit nom, *interlineat*.

13 per preu del dit retaule, *interlineat*.

14 *Segueix de p, ratllat.*

de present XXX lliures per senyal e¹⁵ paga, de les quals fermaran àpoca, en poder del notari e deuscrit; e¹⁶ lo restant, ço és, a compliment de les dites LVII lliures, X sous¹⁷, en continent com lo dit retaule serà acabat.

Item, prometen les dites parts de tenir e complir¹⁸ totes e sengles coses damunt especificades, sots pena de X lliures¹⁹ barchinoneses. Et ideo laudantes, etcaetera.

Testes, venerabilis Johannes Macip, presbiter²⁰ et Petrus n'Arbonès, alias Bellmunt, mercator, habitator Dertuse, et de firma dicti Bernardi Serra, qui firmavit II die marci anni presentis.

2

1425, febrer, 26. Tortosa

Jaume Serra, pintor de Tortosa, en nom seu i en el del seu germà Bernat, reconeix a Bernat (sic) Ferriol, del lloc de Rossell, que se'ls han de donar trenta lliures, de mans de Pere n'Arbonès, àlias Bellmunt, mercader habitant de Tortosa, per començar a fer un retaule sots la invocació dels sants Joans.

ACTo. Pere de Camps, 7. s/f.

3

1425, març, 3. Tortosa

Bernat i Jaume Serra, germans, pintors de Tortosa, reconeixen a Esteve Ferriol, del lloc de Rossell, marmessor de Cinamona, esposa de Mateu Sabater, difunts, que han rebut de mans de Pere n'Arbonès, mercader habitant de Tortosa, 30 lliures barceloneses de les 57 lliures i 10 sous de l'esmentada moneda que han de rebre per la fabricació d'un retaule sots la invocació dels sants Joans.

ACTo. Pere de Camps, 7. s/f.

4

1428

Visita pastoral del bisbe Ot de Montcada a la parròquia dels sants Joans de Rossell. S'anota que el retaule major de l'església és nou.

ADTo. Visita pastoral d'Ot de Montcada. s/f.

15 Segueix p, ratllat.

16 Segueix les restan, ratllat.

17 LVII lliures, X sous, *interlineat*. Abans LX LXXXVII lliures, X sous, ratllat.

18 Segueix les, ratllat.

19 Segueix X, ratllat.

20 Segueix ville Sancti Mathei, ratllat.